

Artikel: Inzichten in de onderbelichte worsteling met identiteit van de eerste en tweede generatie indo in *De tolk van Java*

Auteur: Afra van Ooijen

Verschenen in *Skript Historisch Tijdschrift*, jaargang 43.2, 9-17.

© 2021 Stichting Skript Historisch Tijdschrift, Amsterdam

p-ISSN: 0165-7518

e-ISSN: 3051-2506

Abstract: The Dutch are often criticized for the lack of interest, contextualisation and historicization of their colonial legacy. This leads to an inability to understand and acknowledge the ways in which this affects existing power relations. Western European countries are finally, yet slowly, starting to confront the darker pages of their colonial history. With this paper I aim to contribute to this wider trend by diving into Alfred Birney's novel, *De Tolk van Java*. I will explore how the colonial past and identity formation have shaped the sense of self, and ideas of belonging in first and second generation Indo people. *De Tolk van Java* is a significant contribution to a more versatile and complete understanding of the history of colonial violence in the Dutch East Indies. It shows the complexities and difficulties of having an 'in-between' identity in both Dutch colonial society and the postcolonial Netherlands. Moreover, the novel breaks the cliché of 'de zwijgende indo,' and it represents how a 'colonial subject' is not merely a passive victim, but instead is an active agent that can be both victim and oppressor.

Skript Historisch Tijdschrift is een onafhankelijk wetenschappelijk blad dat viermaal per jaar verschijnt. De redactie, bestaande uit studenten en pas afgestudeerden, wil bijdragen aan actuele historische debatten, en biedt getalenteerde studenten de kans om hun werk aan een breder publiek te presenteren.

INZICHTEN IN DE ONDERBELICHTE WORSTELING MET IDENTITEIT VAN DE EERSTE EN TWEEDE GENERATIE INDO IN DE TOLK VAN JAVA

In dit artikel zal ik laten zien hoe Alfred Birney's roman, *De tolk van Java*, een belangrijke bijdrage levert aan een veelzijdiger en vollediger begrip van de geschiedenis van het Nederlandse koloniale geweld in Nederlands-Indië en de gevolgen daarvan voor de eerste en tweede generatie Indo.

Afra van Ooijen

Net als veel Europese landen met een koloniaal verleden, zijn Nederlanders vaak bekritiseerd om zowel hun onwetendheid als het niet-willen-weten van hun verleden van koloniaal geweld.¹ Mijn Molukse grootvader kwam in de jaren vijftig per boot naar Nederland, omdat hij Indonesië moest verlaten vanwege zijn keuze om aan de Nederlandse kant te vechten tijdens de koloniale oorlog. Wanneer er vandaag de dag over dit onderwerp wordt gesproken, wordt mij vaak gevraagd of mijn opa geen spijt had 'voor de verkeerde kant te hebben gevochten', of waarom hij niet gewoon voor de Indonesische onafhankelijkheid heeft gevochten. Uit deze gesprekken blijkt dat alhoewel mensen veelal oprecht geïnteresseerd zijn in dit verleden, er toch nog een gebrek aan kennis is. Waarom er zoveel Indo's en Molukkers voor het koloniale regime vochten, en vervolgens na de Indonesische onafhankelijkheid hun vaderland moesten verlaten, leek voor mij vanzelfsprekend omdat ik de

familie- en gemeenschapsverhalen al een miljoen keer had gehoord: maar zo vanzelfsprekend was dat kennelijk niet voor iedereen.² Tegelijkertijd gaven de vragen die zij stelden weer hoe wij verhalen versimpelen in duidelijke dichotomieën tussen 'goed' en 'kwaad', en hoe wij mensen verdelen in ofwel 'slachtoffers' ofwel 'onderdrukkers'. Dit sluit aan op Bhabha's kritiek op Saïd's theorie die binnen deze dichotomie de 'Oriënt' als een passief slachtoffer fixeert. In plaats daarvan benadrukt Bhabha de complexe psycho-politieke dynamieken die spelen tussen kolonisator en gekoloniseerde, wat ruimte biedt voor het erkennen van de *agency* van het gekoloniseerde subject.³

Net als mijn opa en vele andere Molukse en Indo-mannen, vocht de vader van schrijver Alfred Birney voor het Nederlandse koloniale regime. In 2016 publiceerde Birney, die Indo is, de autobiografische roman *De tolk van Java*, die de prestigieuze Libris Literatuur Prijs won. In dit artikel wil ik beargumenteren dat het

Figuur 1. 'Het passagiersschip ms Oranje van de Stoomvaartmaatschappij 'Nederland' bij de aankomst in Amsterdam.' Amsterdam, 1946. Door: Willem Job. Bron: Scheepvaartsmuseum

belangrijk is dat verhalen als *'De Tolk van Java'* worden vertegenwoordigd in het hegemonaal discours. Ook wil ik onderzoeken hoe het koloniale verleden en identiteitsformaties de gevoelens en ideeën over zelfbeeld van de eerste en tweede generatie Indo's hebben gevormd.⁴ Birney werd geprezen voor het belichten van de ondervertegenwoordigde zwarte bladzijden uit de Nederlandse geschiedenis.⁵ *De tolk van Java* heeft twee met elkaar verweven verhaallijnen. De ene gaat over een gekwelde zoon 'Alan' die terugkijkt op de mishandelingen tijdens zijn jeugd in Den Haag, en vervolgens levenslang verscheurd werd tussen de cultuur van zijn Nederlandse moeder en zijn Indo-vader. De andere gaat over Alan die zijn gewelddadige vader 'Arto' probeert te begrijpen door het lezen van Arto's memoires over zijn jeugd in Nederlands-Indië tijdens de gruwelen van de Japanse bezetting en Arto's aansluiting bij de Nederlandse mariniers om te vechten tegen Indonesische nationalisten.

Door de verhaallijnen van Alan

en zijn vader te analyseren zal ik inzicht bieden in de manieren waarop het koloniale verleden de gevoelens en ideeën over het zelfbeeld van de eerste en tweede generatie Indo's hebben gevormd. Alans vader, Arto, is de onwettige zoon van een Indo-vader en een Chinese moeder. In de memoires wordt duidelijk dat Arto vaak nadenkt over zijn identiteit en niet altijd zeker weet waar zijn loyaliteit ligt. In het eerste deel zal ik aandacht besteden aan Alans hybride positie als zoon van een in Indonesië geboren vader en een in Nederland geboren witte moeder en daarna zal ik ingaan op de memoires van Arto en zijn worsteling met identiteit in zowel zijn 'thuisland', Nederlands-Indië, als in zijn 'gastland', Nederland.

GESPLETEN NEDERLANDSE HISTORIOGRAFIE EN DE INNERLIJKE VERDEELDHEID VAN DE INDO

In zijn artikel over de herinneringen aan koloniaal geweld in Nederland heeft Paul Bijl betoogd dat het gebrek aan kennis

"NEDERLANDERS ZIJN ZICH BEWUST DAT NA DE INDONESISCHE ONAFHANKELIJKHEID GROEPEN INDO'S EN MOLUKKERS NAAR NEDERLAND KWAMEN, MAAR ZIJN VEELAL ONWETEND OVER WAAROM ZIJ HUN THUISLAND MOESTEN VERLATEN."

over koloniaal geweld niet het gevolg is van een afwezigheid van sporen en bronnen over koloniaal geweld. In plaats daarvan stelt hij dat er geen taal of nationaal kader is dat de koloniale geschiedenis in de nationale geschiedenis integreert.⁶ Dit wordt bevestigd door Gert Oostindie, die aanvoert dat enerzijds Nederlandse onderzoekers vanaf de negentiende eeuw wetenschappelijke carrières hebben gebouwd op het bestuderen van de natuur en cultuur van Oost-Indië, terwijl anderzijds de Euraziatische minderheid zelden het onderwerp van hun politieke discussies of academische belangstelling was. Dit heeft uiteindelijk bijgedragen aan een gebrek aan begrip voor hun ervaringen bij aankomst in Nederland.⁷ Nederlanders zijn zich bewust dat na de Indonesische onafhankelijkheid groepen Indo's en Molukkers naar Nederland kwamen, maar weten veelal niet waarom zij hun thuisland moesten verlaten. Dit lijkt voort te komen uit een algemene onverschilligheid voor de ervaringen van de Indische en Molukse gemeenschap in Nederland. Lange tijd was er alleen ruimte voor verhalen over de Duitse bezetting, terwijl het lijden van de mensen in Nederlands-Indië tijdens de Tweede Wereldoorlog buiten beschouwing werd gelaten.⁸ Bovendien is nooit erkend dat er na de Japanse bezetting een 'dekolonisatieoorlog' heeft plaatsgevonden. Pas vorig jaar is een formeel onderzoek gestart naar het 'gebruik van geweld' tijdens het dekolonisatieproces.⁹ In plaats daarvan hebben de Nederlanders altijd naar deze tijd verwezen met de verhullende terminologie 'politie acties'¹⁰ en naar de gepleegde oorlogsmisdaden als 'excessen'.¹¹ De kracht van een roman als *De tolk van Java* is dat het na het lezen van de bele-

venissen van Arto, het moeilijk wordt om de 'bersiap' en 'politie acties' anders te zien dan wat wat ze waren: onderdelen van een koloniale oorlog.

Het gebrek aan belangstelling en erkenning voor de ervaringen van Arto en zijn lotgenoten is in de hele roman een terugkerend spanningspunt in de relatie tussen de moeder van Alan en haar ex-man en kinderen. Tijdens een gesprek met zijn moeder wijst Alan er misprijzend op dat Nederlanders in het algemeen geen belangstelling hebben voor de Japanse bezetting in Nederlands-Indië of voor 'wat er daarna is gebeurd'. Tijdens dit gesprek probeert Alan erachter te komen waarom zijn moeder nooit de memoires van zijn vader heeft gelezen en vraagt haar:

'Nog steeds niet? Pa had net als jij een oorlog tijdens zijn jeugd. Jij had de Duitse, hij had de Japanse bezetting. Ik heb het maar even niet over wat daarna kwam, want dat willen jullie toch niet weten.' 'Wie jullie?' 'Jullie Belanda's.'¹² 'Noem jij je moeder een Belanda?' 'Jij gedraagt je zo. Jij toont geen interesse voor de geschiedenis van je ex-tropenjongen net als het gros van de Nederlanders die denkt dat de oorlog alleen in Nederland plaatsvond onder de Duitse bezetter.'¹³

Alan distantieert zich van zijn moeder door haar en andere Nederlanders aan te duiden als 'jullie belanda's'. Dit laat zien dat hij zich niet verbonden voelt met zijn moeder en dat hij zichzelf anders ziet dan de groep waartoe zij behoort, wat nog wordt versterkt door het gebruik van de Indonesische term voor Nederlander. Evenals het woord 'tata' tegenwoordig in straattaal wordt gebruikt om de spot te drijven met

typisch Nederlandse karaktereigenschappen, heeft het gebruik van het woord 'belanda' hier een vergelijkbare functie.¹⁴ Dat Alan tijdens zijn jeugd het gevoel had er niet bij te horen, blijkt ook uit de denkbeeldige dialoog met zijn overleden vader:

‘Toch wel wat anders dan hier, waar wij ons maar moesten zien te redden tussen al die grote Hollandse jongens. Ma schop-te ons altijd maar de straat op, ze hield niet van kinderen ... Hield haar vader eigenlijk wel van kinderen? Vreemd, hoe die man in Brabant verder weg kon zijn dan die dode grootvader van jouw kant in zijn graf op Java.’¹⁵

Alan zegt dat hij en zijn broers en zussen zich ‘maar moesten zien te redden tussen al die grote Hollandse jongens’ en hoewel dit deels ironisch bedoeld is, laat het wel zien dat hij zich ongemakkelijk voelt omdat hij anders is. Tegelijkertijd geeft dit citaat ook de kloof met zijn moeder weer. Hij zegt dat zij niet van kinderen hield en vraagt zich af of haar vader wel van kinderen hield, omdat Alan zich niet verbonden voelt met haar kant van de familie. Deze disconnectie wordt ook gevoeld door zijn moeder die herhaaldelijk verwijst naar Alan en zijn tweelingbroer Phil als zijnde van ‘een andere planeet’.¹⁶ Met het oog op zijn afkomst zegt hij vervolgens hoe vreemd het is dat hij zich meer verbonden voelt met zijn grootvader die op Java begraven ligt dan met zijn grootvader in Brabant. Dit sluit aan bij hoe mensen in diasporagemeenschappen die nooit in hun ‘thuisland’ zijn geweest, toch sterke culturele, emotionele en fantasierijke verbindingen kunnen voelen met deze plek en hun voorouders.¹⁷ Zoals duidelijk wordt in Alans ontwikkeling, en zoals bij veel afstammelingen van migranten, voelt hij zich permanent ontheemd omdat hij zich in een ‘tussenpositie’ bevindt.¹⁸ Uiteindelijk denkt Alan na over zijn gevoelens om erbij te horen:

‘Het zal geen troost voor hem zijn als ik hem zou zeggen dat ook ik in dit Holland mijn draai nooit heb kunnen vinden. Want dan gaat-ie weer lullen met dat jij-bent-hier-geboren-zinnetje. Hij en die hele Indische scheepscolonne van het eerste uur hebben mij en mijn generatiegenoten ingepeperd dat wij niet bij hen horen omdat wij niet dáár geboren zijn.’¹⁹

Alan erkent dus dat hij zich nooit thuis heeft gevoeld in Nederland, maar tegelijkertijd worstelt hij ook met de afwijzing van zijn ‘Indisch zijn’ door zijn vader en diens generatie, waardoor hij tenslotte het gevoel heeft bij geen van beide te horen.

GEEN ZWIJGENDE INDO EN GEEN TEMPO DOELOE-SENTIMENT

Naast het feit dat de Nederlanders geen kader hebben om zich het verleden van koloniaal geweld te herinneren, wordt het cliché van ‘de zwijgende Indo’ vaak aangewezen als de belangrijkste reden voor het gebrek aan begrip voor hun ervaring. Arto breekt hier duidelijk mee aangezien hij voortdurend over de oorlog spreekt.²⁰ Een andere factor die heeft bijgedragen aan het gebrek aan kennis is de verzuiling binnen de Indo-gemeenschap op grond van huidskleur en sociaaleconomische klasse, wat het creëren van een samenhangend en gemakkelijk overdraagbaar kader voor hun ervaring heeft bemoeilijkt.²¹ Dit is iets dat duidelijk blijkt uit zowel Arto’s als Alans belevenis. Alan beschrijft de Indo-gemeenschap in Nederland als:

‘Indo’s vormen geen front. Rivaliserende splintergroeperinkjes zijn het en ze nemen niets maar dan ook niets van elkaar aan’²²

In een ander gesprek met zijn moeder verwijst Alan naar Tjalie Robinson, een belangrijke Indo-woordvoerder die verschillende platforms creëerde om een gedeelde Indo-identiteit te versterken, als:

‘Tjalie Robinson ... met zijn wanhopige droom om van dat stelletje Indo’s zoiets als een volk te maken.’²³

Na zijn aankomst in Nederland deelt Arto deze minachting:

‘Er is veel geschreven over de gegoede samenleving in het voormalige Nederlands-Indië ... het zogenaamde tempo doeloe. Maar die goede oude tijd heb ik nauwelijks gekend ... Ook later heb ik mij in Holland altijd afzijdig van Indische verenigingen gehouden, ik walgde van die tempo-doeloesfeer. Ik was een krijger, een vechtjas, geen vadsig verwend jochie dat met zijn ouders naar de schouwburg ging.’²⁴

Arto’s afwijzing van het ‘tempo-doeloe’-sentiment is hier van belang. Paul Bijl heeft betoogd dat de meest zichtbare representatie van Nederlands-Indië in het postkoloniale Nederland de tempo doeloe-cultuur is geweest, die een sterk gevoel van nostalgie naar de goede oude tijd van de Europese koloniale samenleving inhiel.²⁵ Door te stellen dat hij een ‘vechter’ was en geen ‘verwend dik jongetje dat met zijn ouders naar de schouwburg ging’, verwijst hij naar het feit dat hij, ook al is hij trots op zichzelf door zichzelf een vechter te noemen, uit een lagere klasse kwam. Voor hem was tempo doeloe-sentiment vooral van toepassing op Indo’s uit hogere klassen die konden genieten van de geneugten van de koloniale samenleving.

Arto’s frustratie over de sociale hiërarchie binnen de Indo-gemeenschap wordt ook al vroeg in zijn jeugd duidelijk. In de koloniale samenleving hing de sociale status van de Indo’s af van de vraag of zij formeel erkend werden door hun vader, en hun status hield ook sterk verband met ras en huidskleur.²⁶ Omdat Arto en zijn broers en zussen onwettig waren en dus niet formeel de Europese achternaam ‘Nolan’ mochten gebruiken, werden zij vaak behandeld als wat zijn broer ‘paria’s

in de Indische samenleving’ noemde.²⁷ In een passage over zijn twaalfde verjaardag, schrijft Arto zowel over het feit dat hij zich een onwettige zoon voelt, als over zijn ontevredenheid over zijn eigen donkere huidskleur:

‘... op school bleven ze mij als bastaard zien ... Nou hadden Jacob, Karel, Ella en Ina nog het geluk met een blanke huid geschapen te zijn, maar ik was net zo donker als mijn overgrootmoeder.’²⁸

Arto’s achternaam speelt zijn hele leven een belangrijke rol in zijn verlangen erbij te horen. Terwijl de familie het testament van hun vader bespreekt, legt Arto’s oudste broer uit dat hij de achternaam ‘Nolans’ voor zichzelf heeft gekocht. Als gevolg daarvan besluit Arto dat hij ook een achternaam wil kopen:

‘...wil ik net als Jacob ook een eigen geslachtsnaam, zodat ik later een eigen stamboom begin ... Ik besef dat ik de naam “Nolan” nooit wettig mag dragen en daarom wil ik de naam “Noland”²⁹

Dat Arto erop wijst dat hij met het verwerven van de achternaam ‘Noland’ zijn eigen ‘stamboom’ wil creëren, belicht hoe mensen met hybride identiteiten zoals Arto vaak het verband benadrukken tussen hun identiteit en concepten als ‘geworteldheid’, ‘stamboom’, of ‘voorouderlijke grond’.³⁰

DE ORANJEZINDE INDO

De Indo-gemeenschap werd in het algemeen gezien als een minderheidsgroep die goed integreerde in de Nederlandse samenleving. Dit kwam voornamelijk vanwege hun bereidheid om zich te assimileren in de cultuur van de metropool, waardoor hun integratieproces minder zichtbaar was.³¹ Indo’s werden vaak opgevoed met een sterk gevoel van loyaliteit aan het Nederlandse koningshuis en werden soms beschouwd als mensen die de drang hadden meer Nederlands dan

Figuur 2: 'Nederlands-Indië. Politionele Acties. Truck met mariniers in laan met bevolking.' Nederlands-Indië, 1948. Door Marine Voorlichtingsdienst. Bron: Fotocollectie Anefo, Nationaal Archief.

Nederlanders te willen zijn.³² Arto betuigt zich vaak als door en door oranjegezind. Hij is dan ook opgegroeid met een portret van de Nederlandse koningin boven zijn bed,³³ en tijdens een juridische procedure om de Nederlandse nationaliteit te krijgen na de oorlog, verklaart hij: 'Ik heb gevochten voor de Vorstin en Vaderland en vertrek binnenkort naar mijn vaderland, en dat is Nederland.'³⁴ Zijn verhaal toont anderzijds aan dat het vooroordeel van de oranjegezinde Indo niet vanzelfsprekend is, en er binnen die groep ook tegengeluiden bestonden. Allereerst was Arto van de drie Indo-broers de enige die ervoor koos om voor het koloniale regime te vechten. Dit geldt ook voor het verhaal van mijn familie, aangezien de broers van mijn grootvader er allemaal voor kozen om te vechten voor de Indonesische onafhankelijkheid.

Bovendien twijfelt Arto in zijn memoires soms aan de juistheid van zijn loyaliteit. Dat gebeurt meestal in het gezelschap van zijn Javaanse schoolvrienden, met wie hij in opstand kwam tegen de Japanners en met wie hij vaak discussieert over zijn positie. Tijdens een discussie proberen zijn vrienden hem over te halen om aan hun kant te strijden voor een onafhankelijk Indonesië, omdat zij het gevoel hebben dat Arto bij hen hoort. Arto twijfelt en denkt:

*'Soetjipto bracht mij in een lastig parket. Ik bedacht hoe ik met de nek was aangekeken door vele Indische mensen omdat ik een onwettig kind was en hoe ik hier in deze inheemse kringen zonder meer als gelijke geaccepteerd werd. Ik kreeg het moeilijk met mijzelf en raakte in een gewetensconflict.'*³⁵

"DIT LAAT ZIEN HOE CHAOTISCH EN COMPLEX DE VERHOUDINGEN IN OORLOGEN KUNNEN ZIJN EN HOE VEREENVOUDIGDE VERTELLINGEN VAN 'WIJ' VERSUS 'ZIJ' NIET ALTIJD NODIG ZIJN."

Tijdens de bersiap hebben Arto en zijn Javaanse schoolvrienden een ontroerend gesprek waarin ze proberen te begrijpen waarom hij zich loyaal voelt aan het koloniale regime, ook al wordt er op hem neergekeken door die gemeenschap.³⁶ Uiteindelijk stellen ze hem gerust, dat het niet uitmaakt welke kant hij uiteindelijk kiest in de Indonesische revolutie, omdat ze altijd broeders zullen blijven. Dit geldt ook voor mijn eigen grootvader en zijn broers, die ondanks dat ze in de oorlog in tegengestelde kampen vochten, contact hielden en elkaar respecteerden. Dit laat zien hoe chaotisch en complex de verhoudingen in oorlogen kunnen zijn en hoe vereenvoudigde vertellingen van 'wij' versus 'zij' niet altijd nodig zijn. Na deze gesprekken denkt Arto:

*'Radèn Soemarno raakte mij diep in mijn ziel. Ik moest hem gelijk geven. Het dilemma deed mij wankelen. Hij doorzag mij, en zo ook zijn wapenbroeders ... toch ergens heel diep in mijn ziel voelde ik mij niet thuis in hun wereld.'*³⁷

Beide citaten laten zien hoe Arto's identiteit niet vastligt, hoe hij actief omgaat met zijn positie, wat aansluit bij Bhaba's kritiek op Said dat het koloniale subject geen passief slachtoffer is, maar *agency* heeft waardoor hij zich binnen het koloniale discours kan bewegen.³⁸ Hoewel de Indo-repatrianten bij hun aankomst in Nederland overwegend in de rol van slachtoffer werden geplaatst,³⁹ laat Arto's verhaal zien dat hij weliswaar gevormd is door het koloniale discours, maar dat hij nog steeds een actieve 'agent' is die ervoor kiest om aan de Nederlandse kant van de oorlog te participeren.

Ondanks alle verschrikkingen die Arto meemaakt, put hij hoop uit de gedachte aan een verhuizing naar Nederland, waar hij gelooft: 'Daar wordt niet getrapt op mensen met een bruine huid en op mensen die niet erkend zijn.'⁴⁰ De manier waarop Arto Nederland idealiseert, haakt in op de manier waarop het migratieproces vaak de projectie van thuis- en gastland verandert.⁴¹ Deze droom komt echter vaak niet overeen met de werkelijkheid en verandert vervolgens in een teleurstelling.⁴² In het geval van veel Indo's was dit te wijten aan de pijnlijke combinatie van een aankomst in een Nederland wat zij altijd hadden geïdentificeerd als het 'moederland', om vervolgens te worden geconfronteerd met weinig tot geen belangstelling of begrip voor hun verhaal.⁴³ Voor Arto is deze teleurstelling uiteindelijk de reden om te ontsnappen aan 'het beroerde land vol rassenhaat' en naar Spanje te emigreren.⁴⁴

CONCLUSIE

In dit artikel heb ik laten zien hoe *De tolk van Java* een belangrijke bijdrage levert aan een veelzijdiger en vollediger begrip van de geschiedenis van het Nederlandse koloniale geweld en de gevolgen daarvan voor de eerste en tweede generatie Indo's. Het verhaal van Alan laat een alternatieve vertelling zien vanuit het perspectief van een tweede generatie Indo, dat anders is dan de dominante tempo-doeloe verhalen in de Nederlandse cultuur. In plaats daarvan toont *De tolk van Java* de moeilijkheden aan van het opgroeien tussen twee culturen en het gevoel permanent ontheemd te zijn. Arto's verhaal geeft de complexiteit weer van het opgroeien met een 'tussen'-identiteit in een koloniale samen-

leving, evenals de chaos van de oorlogstijd in Nederlands-Indië, en de dromen en teleurstellingen van migratie. Bovendien doorbreekt het verhaal het cliché van 'de zwijgende Indo' en laat het zien hoe een 'koloniaal subject' niet slechts een passief slachtoffer is, maar juist een actieve 'agent' die zowel slachtoffer als onderdrukker kan zijn. Na het lezen van een roman als *De tolk van Java* is het bovendien moeilijk om de politionele acties als iets anders te zien dan een lelijke oorlog.

Zoals wetenschappers als Gloria Wekker, Ulbe Bosma, Gert Oostindie en Paul Bijl al hebben aangegeven, lijdt Nederland aan een gebrek aan contextualisering en historisering van zijn koloniale erfenis, wat leidt tot een onvermogen om de bestaande machtsverhoudingen die de interacties tussen blanke Nederlanders en zijn minderheidsgroepen vormgeven, te begrijpen of zelfs maar te erkennen. Als we een succesvolle multiculturele samenleving willen zijn, moeten we elkaars verhalen kennen en erkennen, en om dat te doen hebben we meer nodig dan reproducties van normatieve verhalen. Ja, we hebben meer verhalen nodig zoals *De tolk van Java*; veelzijdige verhalen vanuit verschillende perspectieven, die recht kunnen doen aan onze diverse samenleving en die zodoende het hegemoniale discours kunnen transformeren. ■

Afra van Ooijen is derdejaarsstudent van de bachelor Geschiedenis met een minor in postkoloniale theorie aan de Universiteit Utrecht.

Noten:

1. Gloria Wekker, *Witte Onschuld. Paradoxen van kolonialisme en ras* (Amsterdam, 2016) 7-9.
2. In dit artikel zal ik de term 'indo' gebruiken als synoniem van 'Indische Nederlander'. In de koloniale tijd had de term vaak een negatieve connotatie, omdat hij verwees naar mensen van gemengde Indo-Europese afkomst en werd geassocieerd met een lagere sociale status en een donkere huidskleur. De laatste decennia is de term echter weer in zwang geraakt bij de 'Indische Nederlanders', die zichzelf nu meestal 'indo' noemen. In: Marianne de Vries, 'Indisch is een gevoel': *De tweede en derde generatie Indische Nederlanders* (Amsterdam 2009) 17.
3. Sandra Ponzanesi, 'The arena of the colony: Phoolan Devi and postcolonial critique' in: Rosemarie Buikema en Iris van der Tuin (red.) *Doing gender in media, art and culture* (Abingdon 2009) 89.
4. De eerste generatie wordt gedefinieerd als indo's die in Nederlands-Indië zijn geboren en naar Nederland zijn gemigreerd. De tweede generatie wordt gedefinieerd als indo's met één of twee ouders die tot de eerste generatie behoorden. In: De Vries, 'Indisch is een gevoel', 367.
5. De Volkskrant, 'De tolk van Java is een meesterlijke roman'. 30 april 2016.
<https://www.volkskrant.nl/cultuur-media/de-tolk-van-java-is-een-meesterlijke-roman~bd3177d0/> (27 oktober 2020).
6. Paul Bijl, 'Koloniale herinnering en vergetelheid in Nederland en Indonesië', *Journal of Genocide Research* Vol. 14 no. 3. (2012) 441.
7. Gert Oostindie, *Postkoloniaal Nederland. Vijfenzestig jaar vergeten, herdenken, verzwijgen* (Amsterdam 2011) 229.
8. Ibidem, 203.
9. NPO Focus, 'Waarom noemde Nederland de koloniale oorlog in Indonesië 'politionele acties'?' <https://npofocus.nl/artikel/7461/waarom-noemde-nederland-de-koloniale-oorlog-in-indonesie-politionele-acties> (28 oktober 2020).
10. Wekker, *Witte Onschuld*, 25.
11. Ulbe Bosma, 'Waarom er in Nederland geen postkoloniaal debat is' in: Ulbe Bosma (red.), *Postkoloniale immigranten en identiteitsformaties in Nederland* (Amsterdam, 2012) 208.
12. 'Belanda' betekent Nederlands in het Maleis. In <https://nl.wiktionary.org/wiki/Belanda> (5 november 2020).
13. Alfred Birney, *De tolk van Java* (Amsterdam 2016) 84.
14. 'Tata' is het Surinaamse woord dat wordt gebruikt voor een blanke Nederlander. In een artikel in *de Groene Amsterdammer* wordt het hedendaagse gebruik ervan omschreven als 'Tata is straattaal voor aardappelhoofd: de blanke Hollander of kaaskop dus.' in: *De Groene Amsterdammer*, 'Wij tegen de tata'. 8 juni 2016. <https://www.groene.nl/artikel/wij-tegen-de-tata> (3 november 2020).
15. Birney, *De tolk van Java*, 64.
16. Ibidem, 49, 69, 196.
17. John McLeod, *Beginning postcolonialism* (Manchester 2010) 237-238.
18. Ibidem, 245.
19. Birney, *De tolk van Java*, 481.
20. Lianne Snelders, 'Alfred Birney en de caleidoscopische herinnering aan Nederlands-Indië. Over De tolk van Java [Bespreking van: A. Birney (2016) De Tolk van Java]' *DW B Literair tijdschrift*. juni 2017. <https://www.dwbarchief.be/lisanne-snelders/alfred-birney-en-de-caleidoscopische-herinnering-aan-nederlands-indië-over-de-tolk->html (4 November 2020).
21. Oostindie, *Postkoloniaal Nederland*, 217-218.
22. Birney, *De Tolk van Java*, 483.
23. Ibidem, 48.
24. Ibidem, 85-86.
25. Bijl, 'Koloniale herinnering en vergetelheid in Nederland en Indonesië', 445.
26. Ann Laura Stoler en Frederick Cooper (reds.), *Tensions of empire: colonial cultures in a bourgeois world* (Berkeley 1997) 8-9.
27. Birney, *De Tolk van Java*, 314.
28. Ibidem, 103.
29. Ibidem, 315.
30. Russell King en Anastasia Christou, 'Cultural geographies of counter-diasporic migration: the second generation returns 'home'', *Sussex Migration Working Paper No. 45* (2008) 10.
31. Bosma, 'Waarom er in Nederland geen postkoloniaal debat is', 200.
32. Wekker, *Witte Onschuld*, 131.
33. Birney, *De Tolk van Java*, 14.
34. Ibidem, 458.
35. Ibidem, 124-125.
36. 'Bersiap' is de naam die gebruikt wordt voor de tijd vlak na de Japanse capitulatie toen excessief geweld werd gebruikt tegen zowel Europeanen als indo's. In: Snelders, 'Alfred Birney en de caleidoscopische herinnering aan Nederlands-Indië (versie juni 2017) <https://www.dwbarchief.be/lisanne-snelders/alfred-birney-en-de-caleidoscopische-herinnering-aan-nederlands-indië-over-de-tolk->html.
37. Birney, *De tolk van Java*, 288.
38. John McLeod, *Beginning postcolonialism*, 66-67.
39. Bosma, 'Waarom er in Nederland geen postkoloniaal debat is', 198.
40. Birney, *De Tolk van Java*, 429-430.
41. McLeod, *Beginning Postcolonialism*, 240-241.
42. Ibidem, 241.
43. Oostindie, *Postkoloniaal Nederland*, 217.
44. Birney, *De Tolk van Java*, 481.